

สถานการณ์สำคัญในการจัดการภัยพิบัติ การจัดการขยะ สุขภาวะทางทะเล และการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนท่ามกลางโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19)

การจัดการภัยพิบัติ

สถานการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติมีแนวโน้มเกิดบ่อยขึ้นในประเทศไทย ทั้งชนิดที่เกิดขึ้นแบบฉับพลันโดยก่อความเสียหายรุนแรง กับชนิดที่คาดการณ์ได้แต่ก่อความเสียหายอย่างกว้างขวาง รวม ๗ ประเภทได้แก่ อุทกภัย-ดินโคลนถล่ม พายุหมุนเขตร้อน แผ่นดินไหว สึนามิ มหาอุทกภัย ภัยแล้ง และไฟฟ้า-หมอกควัน ซึ่งจะสร้างความสูญเสียทั้งต่อชีวิตทรัพย์สิน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม คิดเป็นมูลค่ามหาศาลในแต่ละปี

การจัดการภัยพิบัติธรรมชาติเป็นงานที่เกินความสามารถที่หน่วยงานรัฐจะบริหารจัดการเพียงลำพัง หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ประกอบกับการดำเนินงานด้านแผนเตรียมความพร้อมแห่งชาติยังมีข้อจำกัด ขาดมาตรการรองรับที่มีประสิทธิภาพ เช่น ระบบแจ้งเตือนภัย การวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ การฝึกซ้อมของหน่วยงานการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหา การกำหนดการบัญชาการเหตุการณ์ที่มีเอกภาพ และความเข้าใจของบุคลากรในการปฏิบัติงาน ตั้งแต่ในภาวะปกติจนถึงขั้นสถานการณ์วิกฤต ทำให้การบริหารจัดการในสถานการณ์ฉุกเฉินไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบัน มีการสนับสนุนการขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการศึกษาวิจัย จากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติและมืองค์กรที่ขับเคลื่อนงานที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิชุมชนท้องถิ่น ศูนย์การแพทย์ฉุกเฉิน กระทรวงสาธารณสุข มูลนิธิกระจกเงา มูลนิธิสิทธิมนุษยชนและสิทธิมนุษยชน เครือข่าย ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมต่าง ๆ

จังหวัดพังงาเป็นหนึ่งในพื้นที่ประสบภัยพิบัติสึนามิ เมื่อปี พ.ศ.2547 และถือว่าได้รับความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด โดยเฉพาะชุมชนประมงริมฝั่งทะเล อย่างบ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า ที่ได้รับความเสียหายและความสูญเสียอย่างหนัก และได้รับการช่วยเหลือเฉพาะหน้าจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจำนวนมาก

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์กรมหาชน)

มากกว่าการช่วยเหลือแบบสงเคราะห์ทั่วไป มูลนิธิชุมชนไทย ในฐานะองค์กรขับเคลื่อนให้ชุมชนผู้ประสบภัยได้จัดการภัยพิบัติด้วยตนเอง เช่น ระบบการดูแลของและเงินบริจาค ระบบการดูแลที่พักชั่วคราว ใช้หลักการพูดคุยปรึกษาหารือกันเป็นประจำและแก้ปัญหาาร่วมกัน ทำให้เกิดแกนนำชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจงานพัฒนา เพิ่มขึ้น ทั้งปริมาณและคุณภาพ เกิดกิจกรรมงานพัฒนาหลายอย่างบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมและสอดคล้องกับข้อเท็จจริงของพื้นที่ เช่น กิจกรรมกองทุน วิถุชุมชน การพัฒนาด้านอาชีพ การพัฒนาแก้ปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย และที่สำคัญคือ อาสาสมัครด้านภัยพิบัติ ตลอดจนการขยายไปสู่งานพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย พัฒนาเข้าสู่โครงการบ้านมั่นคง ร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นต้น รวมถึงการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนบางม่วง เพื่อขับเคลื่อนงานจัดการภัยพิบัติควบคู่กับการทำงานชุมชนด้านอื่น ๆ

บทเรียนจากจังหวัดพังงาที่ได้ขยายไปสู่การจัดการภัยพิบัติในเครือข่ายภาคใต้ โดยการจัดการอาสาสมัครให้มีศักยภาพผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยกิจกรรมแต่ละด้านได้มีการประสานงานกับองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง กล่าวเฉพาะการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน ซึ่งเป็นงานพัฒนาหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเคยเป็นผู้ประสบภัยโดยตรง ทำให้ชาวบ้านมีความตระหนักในการทำงาน เพื่อลดความเสี่ยงและความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติ ซึ่งไม่จำเพาะแต่ภัยสึนามิเท่านั้น แต่เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติทุกประเภท โดยในเบื้องต้นได้มีการรับสมัครอาสาสมัครป้องกันภัยและมีความร่วมมือกับป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดในการให้ความรู้ อบรมด้านป้องกันภัย จนนำไปสู่การซ้อมแบบจริงจัง โดยในการซ้อมจริงจะมีการแบ่ง บทบาทหน้าที่ การเตรียมการต่าง ๆ เสมือนเกิดภัยจริง จนทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจ และ มีความชำนาญมากขึ้น ส่งผลให้อาสาสมัครป้องกันภัยได้รับไม่เพียงความรู้และความพร้อมด้านอุปกรณ์ต่างๆ เท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ การเตรียมพร้อมด้านจิตใจ

ดังนั้น ในเวลาต่อมา เมื่อเกิดภัยพิบัติที่ใด เช่นการเกิดน้ำท่วมใหญ่ภาคใต้ ปี พ.ศ.2553 และ 2554 หรือน้ำท่วมอีสาน ดินถล่มที่อุตรดิตถ์ ทีมอาสาสมัครเหล่านี้ ทั้งจากพื้นที่จังหวัดพังงาและจังหวัดอื่น ๆ ก็พร้อมที่จะไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยทุกครั้ง

การขยายเครือข่ายครอบคลุมทุกจังหวัดในฝั่งอันดามัน

ด้วยทุกจังหวัดในฝั่งอันดามันได้แก่ สตูล ตรัง กระบี่ ภูเก็ต พังงา และระนอง ตั้งอยู่ในสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่คล้ายกัน ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูฝน มีลักษณะเป็นภูเขา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

ลาดชันลงสู่ ทะเล ดังนั้น ปริมาณน้ำฝนก็ดี ปริบทของลมฟ้าอากาศก็ดี จึงไม่ต่างกันมากนัก และที่ผ่านมาก็ประสบภัยพิบัติ คล้ายๆ กันในเวลาเดียวกัน ประกอบกับในปัจจุบัน เครือข่ายชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาองค์กรชุมชน 6 จังหวัดเป็นภาคีหนึ่งของการขับเคลื่อน “อันดามันโกกรีน” ร่วมกับทุกภาคส่วน ดังนั้น งานด้านภัยพิบัติจึงเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการขับเคลื่อนนี้

การจัดการขยะ

ปัญหาขยะมูลฝอยกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับการใช้ชีวิตของทุกคน รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวทุกระดับ ไม่เว้นการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน ซึ่งมีรูปแบบการจัดการขยะที่แตกต่างแต่น่าสนใจยิ่งที่จะได้กล่าวถึงภายหลัง ภาพรวมขยะมูลฝอยของประเทศไทยกรมควบคุมมลพิษรายงานว่าประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ใน พ.ศ.2562 ประมาณ 28.71 ล้านตันหรือประมาณ 78,665 ตันต่อวันเพิ่มขึ้นจาก พ.ศ.2561 ร้อยละ 3.0 สาเหตุการเพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชนเมือง ในขณะที่อัตราการเกิดขยะต่อคน 1.13 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน และเมื่อพิจารณาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา(พ.ศ.2551-2560) พบว่าปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นต่อวันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากขยะชุมชนประเทศไทยยังประสบกับปัญหาขยะในทะเล ซึ่งพบว่าสูงเป็นอันดับ 6 ของโลก (11.47 ล้านตัน) หรือร้อยละ 80 ที่มาของขยะมาจากบนบกส่วนใหญ่เป็นขยะพลาสติก)

แม้ว่าปริมาณขยะมูลฝอยจะเพิ่มขึ้น แต่การจัดการขยะมูลฝอยในปี 2562 มีแนวโน้มดีขึ้น โดยมีขยะมูลฝอยชุมชนถูกคัดแยก ณ ต้นทาง และนำกลับไปใช้ประโยชน์ 12.52 ล้านตัน (ร้อยละ 44 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น) ขยะมูลฝอยที่เหลือจากการคัดแยกและนำไปใช้ประโยชน์แล้วจะถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้อง 9.81 ล้านตัน (ร้อยละ 34 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น) อย่างไรก็ตามปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องมีแนวโน้มลดลงกว่าปีที่ผ่านมา เนื่องจากสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการแบบรวมศูนย์ (Cluster) หลายแห่งมีการใช้งานเกือบเต็มประสิทธิภาพที่รองรับได้ และบางแห่งไม่ดำเนินการดูแลและเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดทำให้สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนหลายแห่งดำเนินการอย่างไม่ถูกต้อง โดยมีปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้องประมาณ 6.38 ล้านตัน (ร้อยละ 22 ของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น) จากปัญหาสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนที่

ปฏิบัติงานในสถานที่กักตยยะมูลฝอย และผู้อยู่อาศัยโดยรอบของสถานที่กักตยยะมูลฝอย ทั้งผลกระทบจากน้ำชะมูลฝอย กลิ่น แมลงวัน และสัตว์พาหะของโรคทั้งหนูและยุง

ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสถานที่กักตยยะมูลฝอยเหล่านี้ ในพื้นที่รับผิดชอบ ควรหมั่นตรวจสอบระบบกักตยยะมูลฝอย วางแผนการบำรุงรักษาระบบ และผลักดันกระบวนการลดปริมาณขยะมูลฝอยที่ต้องส่งเข้ากักตยในสถานที่กักตยยะมูลฝอยเพื่อยืดอายุการใช้งานของระบบกักตย นอกจากนี้ จังหวัดควรผลักดันแผนการรวมกลุ่มพื้นที่เพื่อบริหารจัดการขยะมูลฝอย พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เพื่อให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของพื้นที่เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน

รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอยโดยเฉพาะการจัดการขยะพลาสติกและปัญหาขยะทะเล มีการผลักดันนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอย เช่น Roadmap การจัดการขยะพลาสติก พ.ศ. 2561-2573 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐและเอกชนทั้งในและต่างประเทศในการจัดการขยะพลาสติกและขยะทะเล รวมทั้งมีการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนภายใต้แผนการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ปี 2562 มุ่งเน้นการจัดการขยะมูลฝอยให้ครอบคลุมทั้งต้นทาง กลางทาง และปลายทาง การศึกษาวิจัยชีวิตของผลิตภัณฑ์พลาสติกเป้าหมาย ได้แก่ ถุง ขวด แก้ว ถ้วย/จาน โฟม ภาด/กล่อง ฝาขวด ข้อน ส้อม มีด หลอด พิล์ม พลาสติกห่อหุ้มสินค้า แห อวน เชือกและรองเท้า พบว่า ในปี 2561 มีปริมาณพลาสติก ในประเทศที่ใช้ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์พลาสติกเป้าหมาย จำนวน 2.22 ล้านตัน ซึ่งเกิดเป็นขยะในปี 2562 จำนวน 1.91 ล้านตัน จากการลงพื้นที่สำรวจ 22 พื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่ชายทะเล อุทสาหกรรมท่องเที่ยว ชนบท เมืองขนาดเล็ก เมืองขนาดกลาง เมืองขนาดใหญ่ รวมทั้งการสำรวจร้านรับซื้อของเก่า โรงงานรีไซเคิลในพื้นที่ เพื่อคาดการณ์ปริมาณขยะผลิตภัณฑ์พลาสติกเป้าหมายที่ได้รับการจัดการภายในประเทศ พบว่ามีจำนวน 1.85 ล้านตัน โดยถูกรวบรวมระบบจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1.49 ล้านตัน และมีการนำไปรีไซเคิล 0.36 ล้านตัน คิดเป็นสัดส่วนการรีไซเคิลประมาณร้อยละ 19 ทั้งนี้ ในปี 2562 ยังพบขยะทะเลที่เกิดขึ้น 2 อันดับแรกเป็นขยะพลาสติก ทำให้ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพไปจนถึงการตายของสัตว์ทะเลและสัตว์ป่า ดังที่เกิดเหตุการณ์ที่จังหวัดตรัง พะยูนมาเรียงตายหลังจากพบขยะพลาสติกอุดตันในลำไส้จำนวนหลายชิ้น การพบซากเต่าทะเลขนาดใหญ่ลอยตายสาเหตุจากการกินขยะพลาสติกจำนวนมาก ที่จังหวัดชลบุรี

และกวางป่าตายโดยพบว่ากินขยะพลาสติกมากกว่า 7 กิโลกรัม ที่อุทยานแห่งชาติขุนสถาน จังหวัดลำปาง เป็นต้น

การจัดทำ Roadmap การจัดการขยะพลาสติก(พ.ศ. 2561-2573) และแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะพลาสติก ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2563-2565) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการจัดการขยะพลาสติกของประเทศ มุ่งเน้นการลด และเลิกใช้พลาสติกใช้ครั้งเดียว และการนำขยะพลาสติก เป้าหมายกลับมาใช้ประโยชน์ร้อยละ 100 ภายในปี 2570 โดยมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานการจัดการขยะพลาสติกร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การเลิกใช้พลาสติกหุ้มฝาขวด โดยความร่วมมือจากผู้ผลิตน้ำดื่ม 5 รายใหญ่ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2561 เป็นต้นมา
2. การยกเลิกใช้พลาสติกไมโครบีสต์ โดยความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาที่เป็นหน่วยงานพิจารณาออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ห้ามผลิตนำเข้า และจำหน่ายเครื่องสำอางที่มีส่วนผสมของพลาสติกไมโครบีสต์
3. การเลิกผลิตพลาสติกที่มีส่วนผสมของสารอ็อกโซ่ โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาการประกาศห้ามนำเข้า ผลิต และจำหน่ายสารอ็อกโซ่ ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป
4. การลด เลิกใช้ถุงพลาสติกหูหิ้ว กล่องโฟมบรรจุอาหาร แก้วพลาสติก (แบบบางใช้ครั้งเดียว) และหลอดพลาสติก ผ่านมาตรการลดและคัดแยกขยะมูลฝอยในหน่วยงานภาครัฐ ภายใต้โครงการ “ทำความดีด้วยหัวใจ ลดภัยสิ่งแวดล้อม” มีมาตรการงดให้ถุงพลาสติกในห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต และร้านสะดวกซื้อ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2563 เป็นต้นไป ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2562
5. การดำเนินโครงการระหว่างประเทศเพื่อเป็นกลไกในการจัดการขยะพลาสติกและการจัดการขยะทะเลของประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยกรมควบคุมมลพิษเป็นเจ้าภาพร่วมกับกระทรวงสิ่งแวดล้อมประเทศญี่ปุ่น และศูนย์พัฒนาภูมิภาคแห่งสหประชาชาติ (United Nations Centre for Regional Development : UNCRD) จัดประชุมระดับรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่อาวุโส ด้าน 3R ของประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ครั้งที่ 9

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

6. การประสานความร่วมมือกับองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน (GIZ) ในการลดขยะพลาสติกและขยะทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนในภูมิภาค

เครือข่ายเรียนรู้การจัดการขยะภาคใต้ตอนบน

ในช่วงปี พ.ศ.2561-2562 การบริหารจัดการขยะในภาคใต้ตอนบน มีรูปธรรมเชิงพื้นที่ที่ได้รับการถอดบทเรียน และอาจนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ 4 กรณี ได้แก่ 1) การจัดการขยะของกลุ่ม “Trash Hero”: อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร 2) การจัดการขยะ “บ้านนาสารโมเดล”: อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3) การจัดการขยะ “ตำบลไร่รถถัง” : อบต.บางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา และกรณีที่ 4 ตำบลพัฒนานวัตกรรมจัดการขยะ : อ่าวนาง ซึ่งจะได้สรุปโดยสังเขป ดังนี้

กรณีที่ 1 การจัดการขยะของกลุ่ม “Trash Hero” : อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

กลุ่ม Trash Hero Langsuan อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เชิญชวนประชาชน นักเรียน และกลุ่มจิตอาสาตระหนักรู้และทำกิจกรรมร่วมกันทุกสัปดาห์ ด้วยสโลแกน “Every Week-ทุกสัปดาห์ We Clean-เราทำความสะอาด We Educate-เราให้ความรู้ We Change-เราเปลี่ยนแปลง และ Join Us-มาร่วมมือกัน” กลุ่ม Trash Hero กล่าวว่า “การจัดการขยะเริ่มที่ตัวเรา การกระทำเสียงดังกว่าคำพูด อย่าไปมัวคิดว่าเราจะเปลี่ยนแปลงโลกได้อย่างไร ถ้าเรายังไม่ลงมือทำ เราแทบไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ถ้าเราต่างช่วยเหลือกัน เพราะเราคือ... ผู้พิชิตขยะ” นอกจากการจัดการเก็บขยะในที่สาธารณะทุกสัปดาห์แล้ว กลุ่ม Trash Hero Langsuan ได้มีการให้ความรู้ในด้านการจัดการขยะแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ และให้ความรู้กับชุมชนรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงตนเองในการลด/ใช้ซ้ำ/นำพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ในชีวิตประจำวัน และมีการนำขยะที่คัดแยกไปใช้ประโยชน์ใน 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. นำขยะเปียกไปหมักทำปุ๋ยที่ศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะ

- นำขยะพลาสติก ขวดน้ำพลาสติกไปทำ Eco-brick ด้วยการนำถุงพลาสติกที่เก็บได้ไปใส่ในขวดน้ำแล้วอัดให้แน่น จะทำให้ขวดมีความแข็งแรง สามารถเอาไปใช้แทนอิฐก่อสร้างเป็นกำแพงเป็นกระถางต้นไม้ เป็นผนังบ้าน และ ต่อเป็นโต๊ะ เก้าอี้ หรือของใช้อย่างอื่นได้
- ธนาคารบุญเปลี่ยนกองขยะเป็นกองทุนถวายวัด รวม 10 สาขา ในวัดและศูนย์ประชุมของทุกหมู่บ้าน

กรณีที่ 2 การจัดการขยะ “บ้านนาสารโมเดล” : อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

แนวคิดและกระบวนการในการดำเนินงานบ้านนาสารโมเดลใช้หลักการจัดการขยะต้นทาง เน้นลดขยะด้วยหลัก 3R คือ Reduce (ลดการใช้) Reuse (ใช้ซ้ำ) และ Recycle (รีไซเคิล) โดยสรุปวิธีการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา ดังนี้

- จัดตั้งกลุ่มธนาคารต้นไม้ โดยเริ่มจากคณะทำงานภาคประชาชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง
- หาภาคีหุ้นส่วนเสริม โดยกลุ่มแกนนำประสานภาคีเข้าร่วมพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน
- จัดการความรู้เพื่อการขยายผล คณะทำงานได้มีการรวบรวมข้อมูลขยะจากครัวเรือนต้นแบบและวิเคราะห์ผลกระทบประเภทและสัดส่วนขยะในชุมชน ขยะอินทรีย์จากครัวเรือนนำไปทำปุ๋ยใช้ปลูกผักพื้นบ้าน ขยะรีไซเคิลนำไปบริจาคหรือขาย ขยะทั่วไปรวบรวมแล้วขาย ขยะพิษให้ท้องถิ่นรวบรวมส่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดนำไปกำจัด

กรณีที่ 3 การจัดการขยะ “ตำบลไร่รถถัง” : อปต.บางวัน อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดพังงา

การดำเนินนโยบายตำบลไร่รถถังเริ่มจากการอบรมแกนนำหมู่บ้านละ 50 คนเรื่องการคัดแยกขยะและการจัดการขยะเปียก เพื่อนำมาทำปุ๋ยและได้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำปุ๋ยให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหลือเพียงขยะพิษที่ประชาชนไม่สามารถจัดการได้เอง ส่วนใหญ่ คือ หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย บรรจุภัณฑ์สารเคมี ฯลฯ ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบล ก็ได้จัดให้มีจุดรับขยะพิษตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อรวบรวมเก็บแล้วนำส่งให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จัดการต่อไป โดยมีเงื่อนไขของความสำเร็จ มีดังนี้

1. การสร้างความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อขยะที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่ ผ่านเวทีการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อการขยายผลต่อในแต่ละหมู่บ้าน
2. การจัดกิจกรรม Big cleaning day ก่อนการประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการจัดการขยะได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ในวันดังกล่าวผู้นำชุมชนต่างร่วมใจกันลงมือลงแรงเก็บขยะ ทำความสะอาดถนน และสาธารณะสมบัติของชุมชน สร้างแรงกระเพื่อมให้ประชาชนตั้งใจจัดการขยะให้ดียิ่งขึ้น
3. การส่งเสริมให้ประชาชนลดการสร้างขยะ ด้วยนโยบาย No Foam โดยองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เชิญผู้รู้มาให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยจากกล่องโฟมแก่ผู้ประกอบการในพื้นที่ และขอความร่วมมือจากร้านค้าในพื้นที่ลดการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากโฟม
4. 4) จัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อบังคับใช้เป็นกฎหมายของท้องถิ่น นำเข้าสู่สภาตำบลเพื่อลงมติประกาศใช้เป็นธรรมนูญของตำบล

กรณีที่ 4 ตำบลพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะ : อ่าวนาง

จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของชาวไทย ในตำบลอ่าวนาง จึงมีสถานประกอบการทางการท่องเที่ยว เรือนำเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ตำบลอ่าวนางประสบปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะปัญหาขยะ และน้ำเสีย ทั้งบริเวณชายหาด และบนเกาะพีพี องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางได้พยายามแก้ปัญหาขยะและน้ำเสียลงทะเล มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานประกอบการ สถานศึกษา และประชาชนในพื้นที่จัดกิจกรรมลดขยะ คัดแยกขยะโดยผนวกกับกิจกรรม Big Cleaning Day อย่างต่อเนื่องทุกเดือน แต่ผลงานที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น คือการพัฒนาวัตกรรมการจัดการขยะ โดยในปี 2562 ได้ร่วมมือกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จัดทำโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีถนนรีไซเคิล ทำบล็อกรูปถุนน โครงการดังกล่าวเป็นผลจากการวิจัยจนประสบความสำเร็จ และสามารถใช้ได้จริงมาแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางเป็นพื้นที่ขยายผลเพื่อนำไปปรับใช้ลดปริมาณขยะพลาสติกในพื้นที่โดยมีวิธีการประยุกต์ใช้ของแต่ละนวัตกรรม

ผลกระทบจากโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19)

การระบาดของไวรัสโรคโควิด-19 ตั้งแต่ปลายปี 2563 ทำให้การขับเคลื่อนเรื่องการจัดการขยะซบเซาไปพักหนึ่ง อย่างไรก็ตามรูปแบบที่กล่าวถึงทั้ง 4 กรณี ก็ยังสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการขยะให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ตลอดมา เช่นกรณีของการจัดการขยะในจังหวัดภูเก็ตรูปแบบที่ต้องปรับตามสถานการณ์ในวิถี new normal

ภูเก็ตเป็นจังหวัดที่อาศัยการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ให้กับพื้นที่และนำภาษีจากธุรกิจเข้าเป็นรายได้ของประเทศอยู่ในอันดับต้นๆ ของประเทศ โดยสร้างรายได้มากกว่า 400,000 ล้านบาทต่อปี การมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากทำให้จังหวัดภูเก็ต มีปัญหาหลายด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องขยะมูลฝอย น้ำเสีย น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ปัญหาการจราจรและปัญหาอื่นๆ ภูเก็ตเป็นจังหวัดที่โชคดีมีธรรมชาติที่ดีที่สุดในประเทศและเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลกทำให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลกันมาใช้บริการ วันนี้เราขายธรรมชาติโดยไม่ได้ดูแล ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาขยะมูลฝอย ในปีพ.ศ. 2562 ภูเก็ตมีปริมาณขยะมูลฝอย 960 ตันต่อวัน และในปี พ.ศ.2563 เริ่มมีปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 นักท่องเที่ยวหายไปแต่จำนวนขยะก็ไม่ได้ลดลงไปจากเดิมมากนัก ยังคงอยู่ที่ 833 ตันต่อวัน ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่สูงมากเกินกว่าศูนย์กำจัดขยะจะรองรับได้ หากมาเปรียบเทียบกับจัดการปัจจุบันจังหวัดภูเก็ตก็ยังมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากเตาเผาขยะมูลฝอยสามารถเผาได้ไม่เกิน 700 ตันต่อวัน ในเวลาเดียวกันมาตรการควบคุมโรคและพฤติกรรมบริการบริโภคได้กระตุ้นให้บริการ Food delivery ขยายตัวอย่างรวดเร็ว พร้อมทั้งสร้างขยะพลาสติกที่ใช้ครั้งเดียวทิ้งขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งสิ้น จากการสำรวจของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต ในช่วงวันที่ 19 - 22 ตุลาคม 2562 พบว่ามีผู้ประกอบการที่ให้บริการ Food delivery ในจังหวัดภูเก็ตจำนวน 3 ราย มีพนักงานส่งของมากกว่า 2,850 คน โดยที่มีร้านที่เข้าร่วมโครงการมากกว่า 1,000 ร้าน และเมื่อวิเคราะห์ปัญหาขยะที่เกิดจากการให้บริการ Food delivery พบว่าในส่วนของบรรจุภัณฑ์นั้น เป็นขยะประเภทกล่องกระดาษ 26.17% กล่องพลาสติก 25.68% กล่องโฟม 48.15% และพนักงานส่งอาหารรับออเดอร์คนละ 36 ครั้ง/วัน จะทำให้มีขยะเพิ่มขึ้นปีละไม่ต่ำกว่า 37 ล้านชิ้น โดยที่ยังไม่รวมช้อนและแก้ว ซึ่งถ้าพนักงานส่งรับออเดอร์เครื่องดื่มวันละ 17 ครั้งต่อคน จะทำให้แต่ละปีมีขยะที่เป็นแก้วพลาสติกเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 17 ล้านชิ้น ประกอบกับในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งมีการล็อกดาวน์ ทำให้ปริมาณการใช้บริการ Food

delivery มีจำนวนเพิ่มสูงมากยิ่งขึ้น แม้หลังสถานการณ์จะคลี่คลายลงแล้ว แต่แนวโน้มในการใช้ Food delivery ยังคงอยู่ในระดับสูง ในปัจจุบันมูลนิธิเพื่อสิ่งแวดล้อมก็เกิดได้ตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น ได้ริเริ่มทดลองใช้ภาชนะหมุนเวียนกับการส่งอาหารปิ่นโต ซึ่งกำลังค้นหาแนวทางในการพัฒนาการใช้ภาชนะที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในธุรกิจ Food delivery ต่อไปในอนาคต และยังคงมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนงานการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแนวทางการจัดการขยะ ณ แหล่งกำเนิดให้มีประสิทธิภาพ การจัดการขยะมูลฝอยมีความจำเป็นต้องใช้บุคลากรที่มีความชำนาญและเข้าใจสถานการณ์ มูลนิธิฯ จึงมุ่งเน้นเสริมสร้างผู้นำให้มากขึ้นอย่างรวดเร็วและการจะทำเช่นนี้ได้ เราต้องมีแหล่งเรียนรู้ให้ผู้คนสามารถเรียนรู้ได้อย่างสะดวกและเข้าถึง การจัดการขยะมูลฝอยไม่ใช่การจัดการของเสียแต่การจัดการทรัพยากร หากการจัดการประสบผลสำเร็จจะเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

- 1) จัดการแล้วนำกลับมากินได้
- 2) นำกลับมาใช้งานใหม่ได้
- 3) นำกลับมาขายได้
- 4) ผู้ที่เรียนรู้เรื่องการจัดการขยะได้ถูกวิธีสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้กับผู้อื่นได้ ซึ่งหมายถึงการจัดการขยะที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

การเรียนรู้การจัดการขยะมูลฝอยไม่ใช่การเรียนรู้ในส่วนของภาคทฤษฎี แต่ต้องมีการลงมือปฏิบัติต้องควบคู่ไปด้วยกัน องค์ความรู้บางอย่างไม่มีบันทึกไว้ในตำราหรือสื่อออนไลน์ทั่วไป แต่จะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ การสร้างแหล่งเรียนรู้จะเป็นส่วนที่จะเปิดโอกาสให้เกิดผู้รู้ได้อีกเป็นจำนวนมาก การจะแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในอนาคตต้องเร่งรัดในการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในการจัดการขยะที่เกิดในครอบครัวหรือองค์กรของตัวเอง ซึ่งต้องเริ่มจากครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและขยายผลไปสู่ระดับชาติ

ทั้งนี้ มูลนิธิเพื่อสิ่งแวดล้อมก็เกิด ได้สรุปองค์ความรู้ในการจัดการขยะในองค์กร โดยเฉพาะสถานศึกษาและสถานประกอบการประเภทโรงแรมไว้ ดังนี้

1. การจัดการภายในองค์กร

- ประกาศนโยบายการจัดการขยะมูลฝอย
- แต่งตั้งคณะทำงาน
- คัดเลือกผู้นำเพื่อเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้
- จัดสถานที่เพื่อฝึกปฏิบัติและจัดไว้เพื่อการเรียนรู้
- ตรวจสอบการทำงาน
- จัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในโรงเรียนและสถานประกอบการ
- รับการตรวจประเมินมาตรฐาน

2. ความเชื่อมโยงการจัดการจัดการขยะมูลฝอย

- การจัดการขยะ ณ แหล่งกำเนิด
- เป็นการจัดการร่วมระหว่างประชาชนทุกคนในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ภารกิจการจัดเก็บจัดขนเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ผู้รับผิดชอบ
- แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดองค์ความรู้
- ศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยจังหวัดภูเก็ตได้รับผิดชอบการกำจัดขยะทั่วไปโดยวิธีเผาและฝังกลบ
ขยะติดเชื้อแยกเผาโดยเตาเผาขยะติดเชื้อ ขยะอันตรายแยกพักรอเพื่อนำส่งไปยังศูนย์กำจัด
ขยะที่เตรียมไว้

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์กรมหาชน)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)

เป็นอีกหนึ่งทางเลือกและอีกหนึ่งเครื่องมือในการจัดการท่องเที่ยว โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ให้นิยามและความหมายเชิงปฏิบัติการของคำว่าท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่า “ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามำกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของคนในชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้เติบโตขึ้นมาจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ แต่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์วรรณานักมานุษยวิทยา ซึ่งแม้รูปแบบจะคล้ายกัน แต่ไม่ได้มีการพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกัน สำหรับประเทศไทยนั้น ได้เกิดกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี ๒๕๔๐ ได้มีนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริม “ไทยเที่ยวไทย” ทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชนขึ้น และพัฒนาเป็นการส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชน ในชื่อของ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) ในปี ๒๕๔๔

ในระหว่างนี้เองที่ชุมชนบางแห่งเริ่มตผลึกทางความคิดและจัดตั้งองค์กรชุมชนรวมถึงกติกในการจัดการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ของชุมชน โดยตัวของชุมชนเอง และเป็นการแรกของการก่อตั้งสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ที่จัดตั้งขึ้นมาใน พ.ศ.๒๕๔๕ ด้วย ต่อมาในปี ๒๕๔๗ ได้มีการกำหนดมาตรฐานโอมสเดย์ เพื่อให้การนำบ้านพักของคนในชุมชนมาบริการที่พัก แสวงหารายได้สู่ครัวเรือน สามารถทำได้ถูกต้องตามระเบียบกฎหมาย รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่จะมีการตกลงกติกในการแบ่งรายได้เข้าสู่กองทุนสวัสดิการของชุมชนอีกด้วย

พ.ศ. ๒๕๕๘ รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทย เริ่มมีการอัดฉีดงบประมาณผ่านหน่วยงานราชการต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และหลายโครงการยังคงดำเนินการมาจนถึงทุกวันนี้

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งด้านการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยมีฐานคิดที่สำคัญคือ “ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร จึงเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว” การนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิตและวิถีการผลิต ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การมีส่วนร่วม การมีส่วนในการตัดสินใจ และการมีส่วนในการได้รับผลประโยชน์ ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ และการสรุปบทเรียน ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลานในชุมชนนั้น ๆ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จึงเป็นการใช้เครื่องมือว่าด้วยการท่องเที่ยวมาใช้ในการระดมทรัพยากรเพื่อบริหารจัดการชุมชนให้มีคุณภาพหรือมีสุขภาวะที่เหมาะสม เช่น การใช้การท่องเที่ยวร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยวเพื่อมีรายได้และสวัสดิการในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชุมชน การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในภาพรวมไปด้วย เป็นต้น

ดังนั้นแล้ว นัยของคำว่าท่องเที่ยว “โดย” ชุมชนนั้น คือการที่ชุมชนเป็น “เจ้าของ” ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ชุมชนจึงมี “สิทธิ” ในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อประโยชน์และความยั่งยืนของชุมชนตัวเอง

การขับเคลื่อนเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้

ในหลายปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลัง พ.ศ.๒๕๕๘ ที่รัฐบาลประกาศให้เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทย โดยมีการนำเสนอภาพลักษณ์มุมมองใหม่ให้นักท่องเที่ยว เริ่มมีการตลาดที่สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลากหลายช่องทางทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นของนักท่องเที่ยว และในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีการประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓ รวมถึงนโยบายรัฐบาลของ พล.อ ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มุ่งขับเคลื่อน

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เน้นการสร้างรายได้ในชุมชน และสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญการขับเคลื่อนพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย ทำให้หน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเช่นในปัจจุบัน

ข้อมูลจากสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ พบว่าในปัจจุบันมีชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชนกว่า ๒๕๐ แห่ง กระจายอยู่ทั่วทั้งภาคใต้ ทั้งในจังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีภาคธุรกิจด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยศักยภาพของพื้นที่ในการเป็นเป้าหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก และในชายฝั่งอ่าวไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติทั้งชายฝั่งทะเลและในทะเลอย่างอุดมสมบูรณ์ รวมถึงพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องการเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายในเชื้อชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และอาหารการกิน ตลอดจนเป็นแหล่งที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวด้วยการเป็นเมืองการค้าชายแดนอีกด้วย

สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นองค์กรสำคัญหลักในการประสานเครือข่ายชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนเองในพื้นที่ภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีมาตรฐาน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อให้เกิดการหนุนเสริมแบบเพื่อนช่วยเพื่อน พี่ดูแลน้อง ตลอดจนเกิดความสมดุลทั้งในการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน การรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของชุมชน กกับการพัฒนาศักยภาพของคนและของแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน ตลอดจนการแสวงหาและกระจายรายได้ให้กับผู้คนในชุมชน

จึงอาจกล่าวได้ว่า สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ ก่อตั้งขึ้นเพื่อการดูแลและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม พัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนารายได้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายการดำเนินงานให้เกิด ผลผลิตคือ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลลัพธ์คือ ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ และเศรษฐกิจชุมชน และผลกระทบคือ คนในชุมชนมีสุขภาวะที่ดี

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ภายใต้สถานการณ์โควิด-19

- สถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ซึ่งได้เข้ามาส่งผลกระทบต่อกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละแหล่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563 เป็นต้นมา ทั้งนี้พบว่าแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่จัดการโดยชุมชนเองส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีปิดแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วเพื่อลดผลกระทบจากโรคระบาดโควิด-19 ต่อคนในชุมชนเอง และเร่งคืนเงินจองที่พักและกิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว แม้จะส่งผลกระทบต่อรายได้ของคนในชุมชนที่ประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ภายใต้อุปสรรคดังกล่าว การปรับตัวที่รวดเร็วของชุมชน ทำให้สามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนไปสู่คนที่เคยมาเที่ยวทั้งหลายได้ เช่น กรณีชุมชนเกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร ที่เสนอขายปลาเค็มผึ่งทราย ชุมชนท่องเที่ยวใหญ่ จังหวัดชุมพร ที่เสนอขายปลาตุ้มเค็ม ชุมชนเกาะกลาง จังหวัดกระบี่ ที่เสนอขายปลาแห้งและปลาสด ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ที่เสนอขายหนังปลากะพงทอด ทั้งนี้ โดยใช้รายชื่อผู้เคยมาท่องเที่ยว มาพัก ประกอบกับการใช้ศักยภาพของเยาวชนที่ต้องกลับบ้านเนื่องจากสถานศึกษาประกาศให้เรียนผ่านระบบ Online แล้วมาช่วยครอบครัวและชุมชนขายสินค้า Online เป็นต้น
- การเพิ่มขึ้นของชุมชนที่สนใจทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสุขภาวะของคนในชุมชน แม้การระบาดของโควิด-19 จะทำให้การรับนักท่องเที่ยวต้องชะงักไป แต่จากการที่ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะมีความโดดเด่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การนำเสนออาหารพื้นถิ่น สินค้าชุมชน ประกอบกับการมีความโดดเด่นในด้านประสบการณ์การบริหารจัดการกลุ่มองค์กรชุมชน ทำให้ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยตนเอง สามารถหารายได้ชดเชยการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้ และส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ ให้ความสนใจและเริ่มเรียนรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสงขลาที่เริ่มมีการจัดตั้งสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสงขลา ขึ้นในช่วงปลายปี 2563 และดำเนินกิจกรรมเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพร้อมพัฒนาภาคีความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน และภาควิชาการ เพื่อร่วมกันจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทรัพยากรของชุมชนเองเป็นจำนวนมาก
- ความสนใจยกระดับคุณภาพและพัฒนาชุมชนของเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว

- การนำเสนอความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชน
- การผลักดันด้านการแก้ไขและปรับปรุงกฎหมาย
- การพัฒนาความเข้มแข็งของสมาคมและเครือข่าย โดยในปี 2563 เป็นต้นไปจะเน้นเรื่องการพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับจังหวัดให้มีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวโน้มการจัดตั้งสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแห่งประเทศไทยที่กำลังขับเคลื่อนในปัจจุบัน

การจัดการสุขภาวะทางทะเล

สุขภาวะทางทะเล ถือเป็นประเด็นใหม่ที่สุดในการหัวข้อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานสร้างสุขภาพได้ โดยประเด็นดังกล่าวได้มีการพูดคุยและนำเสนอในเวทีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดตรัง

สุขภาวะทางทะเลไม่ได้หมายถึงความเป็นอยู่ที่ดีของพี่น้องชาวประมงชายฝั่ง แต่กินรวมถึงบริบททรัพยากรจากภูมิลักษณ์ทางทะเล เพราะทรัพยากรใด ๆ ล้วนแต่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน และท้ายที่สุดการเลื่อนไหลของทรัพยากรจะไหลลงสู่ทะเล อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การอธิบายความหมายของสุขภาวะทางทะเลไม่กว้างใหญ่จนเกินไป จึงได้กำหนดขอบเขตของสุขภาวะทางทะเลไว้ 2 ส่วน ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรประมงและทรัพยากรชายฝั่งที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมและการบูรณาการกฎหมายใน 4 มิติ คือ
 - 1.1. มิติทางสุขภาพ ประกอบด้วยอาหารที่ปลอดภัยเพื่อการบริโภค การมีอาหารทะเลที่เพียงพอต่อการบริโภคต่อความจำเป็นและทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารทะเลได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม
 - 1.2. มิติทางทรัพยากร โดย ทรัพยากรประมงและทรัพยากรทางทะเล เป็นพื้นฐานสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนริมชายฝั่ง เช่น กรณีอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีทรัพยากรประมงตามธรรมชาติและที่เพาะเลี้ยง
 - 1.3. มิติทางสังคม โดยสุขภาวะทางทะเลเป็นความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์กรมหาชน)

- 1.4. มิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งสุขภาวะทางทะเลจะหมายถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ทั้งเป็นแหล่งอาหาร และสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการจำหน่าย แปรรูป ส่งมอบความมั่งคั่งของทรัพยากรต่อลูกหลานในอนาคต
2. ความรับผิดชอบต่อการดูแลสุขภาพทางทะเล เช่น การจัดการขยะตั้งแต่ชุมชนต้นทาง การรักษาแหล่งน้ำ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เริ่มจากภูเขาป่าต้นน้ำ ถึงป่าชุมชนและแหล่งน้ำ จนกระทั่งถึงป่าชายเลน ชายหาด และแหล่งทรัพยากรทะเล

ทั้งนี้ การตั้งประเด็น “สุขภาวะทางทะเล” ในปี 2564 เป็นครั้งแรก จึงเป็นการชักจูงให้เห็นว่า ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันจากภูผาถึงมหานที และจะนำไปสู่การเชื่อมโยงประเด็นอื่น ๆ ในเชิงพื้นที่จากต้นน้ำที่เทือกเขาจนถึงปลายน้ำในมหาสมุทรในปีต่อ ๆ ไป

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์กรมหาชน)

เวทีสร้างสุขภาพได้: กลไกในการเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคใต้ เพื่อไปสู่ภาคใต้แห่งความสุข

เวทีสร้างสุขภาพได้ เป็นเวทีสานพลังเครือข่ายสุขภาพในพื้นที่ภาคใต้ที่สนับสนุนสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (เดิมคือ สถาบันวิจัยระบบสุขภาพ หรือ สจร.ส.ม.อ.) ซึ่งมีบทบาทหลักในการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในภาคประชาสังคม ภาคประชาชน เครือข่ายสื่อสารมวลชน และภาคีสนับสนุน เช่น สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น โดยเวทีครั้งแรกได้จัดขึ้นในปี 2559

นายไมตรี จงไกรจักร ได้อธิบายความสำคัญของงานดังกล่าวว่า เป็นงานที่ถักทอเครือข่ายทั้งเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นให้ได้พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ที่ได้จากการทำงานด้านสุขภาพในพื้นที่ภาคใต้ด้วยกัน และเป็นการถักทอเครือข่ายจากการทำงานจริงที่พร้อมนำเอาบทเรียนที่ได้พบจากการเผชิญกับปัญหาอุปสรรค ความสำเร็จ นวัตกรรมในการทำงาน มาสรุปเข้าเป็น “ข้อเสนอเชิงนโยบาย” ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงให้แก่ภาคีภาครัฐ อันจะนำไปสู่เป้าหมายปลายทางของภาคประชาสังคมที่ทำงานขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคใต้ นั่นคือ การมีสิทธิ มีความสามารถ มีศักยภาพ ในการจัดการตนเอง และนำไปสู่การเป็นคนปกติดีที่มีความสุขอย่างยั่งยืน

จากเดิมที่ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคใต้เริ่มต้นด้วยการจัดการชุมชนประมงชายฝั่ง สู่การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนประมงชายฝั่งด้วยตนเองแล้ว ในปัจจุบันการมีการก้าวข้ามประเด็น และถักทอเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสู่ประเด็นการจัดการขยะ การมีสุขภาพทางทะเล และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นับเป็นความก้าวหน้าในการไปสู่เป้าหมายภาคใต้แห่งความสุขของภาคีเครือข่ายคนใต้สร้างสุขต่อไป

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

ชุมชนบ้านบกไฟ

ชุมชนรูปธรรมความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรฝ่าวิกฤติโควิด-19

ชุมชนบ้านบกไฟ เป็นชุมชนในหุบเขาอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร เป็นเส้นทางเดินทางข้ามคาบสมุทร ระหว่างระนองและชุมพร ดั้งที่คนละแวกนี้เรียกว่า “เตร็ดบกเตร็ดน้ำ” ซึ่งหมายถึงการเดินทางข้ามเขาข้ามน้ำ ชุมชนบ้านบกไฟมีชื่อนี้ด้วยการเป็นพื้นที่ “บก” คือที่ราบริมน้ำที่พักผ่อนและตั้งบ้านเรือนได้ และเต็มไปด้วยยอด ต้น “มะไฟ” ชุมชนแห่งนี้จึงเป็นชุมชนเก่าดั้งเดิม จนกระทั่งในปี 2500 ได้เกิดโรคห่าระบาดคนทั้งหมดจึงย้าย ออกจากชุมชน จนกระทั่งผ่านไปถึงปี 2513 ผู้คนจึงย้ายกลับมาอีกครั้ง โดยยึดอาชีพทำสวน ข้าวไร่ และเหมือง ดิบุก และเปลี่ยนมาเป็นสวนยางพาราและปาล์มน้ำมันในเวลาต่อมา

เนื่องจากชุมชนบกไฟเป็นชุมชนในหุบเขา จึงมักประสบปัญหาดินถล่ม น้ำป่าไหลหลากและไฟป่าอยู่ บ่อยครั้ง ในขณะเดียวกัน ปัญหาราคาสผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำก็เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ผลจาก การบุกเบิกพื้นที่ป่าทำสวน ก็ยังทำให้พื้นที่ป่าเสื่อมความสมบูรณ์ลง จนกระทั่งในช่วงปี 2535 คณะกรรมการ หมู่บ้านจึงได้ริเริ่มทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเริ่มใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนในการ พัฒนาหมู่บ้านในช่วงปี 2545 เป็นต้นมา

ผู้ใหญ่บ้านรุ่งโรจน์ ไหมซ้อน หมู่ที่ 3 บ้านบกไฟ ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ได้เล่าว่า ได้พัฒนาตำบลด้วยการสร้างผู้นำ โดยมีตนเองเป็นผู้นำในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับผู้ช่วยอีก 4 คน อสม. ที่ดูแล พื้นที่ จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำ โดยเริ่มจากการมองเข้ามาหาความหมายในชีวิตว่า “ปลายทางของชีวิตแต่ละ คนต้องการสิ่งใด” จนได้พบว่า คนบกไฟทำงานเหนื่อยยากตั้งแต่ต้นจนขราภาพ ก็ด้วยหวังจะมีชีวิตที่มีเป็นสุข ในบั้นปลาย เมื่อพบคำตอบแล้ว จึงชวนคิดใหม่ว่า จะทำอย่างไรให้ประชาชนมีความสุขได้ในชีวิตปัจจุบัน จึงได้ ออกแบบการพัฒนาเพื่อตอบสนองการมีชีวิตที่ดีของคนในชุมชน โดยเน้นการมีอาหารปลอดภัยไว้บริโภค มี สภาพแวดล้อมที่ดี อยู่ในชุมชนอย่างปลอดภัย และมีรายได้ที่มั่นคง โดยมีการขับเคลื่อนงานในชุมชน ดังนี้

เกษตรอินทรีย์ ผักปลอดสารพิษ

จากการเป็นชุมชนที่เน้นปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะยางพาราและปาล์มน้ำมัน ได้ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมขายอย่างซื้อข้าว ขายปาล์มซื้อผัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ใหญ่วิโรจน์ โหมซ้อน เกิดการตั้งคำถามว่าทำไมคนในชุมชนจึงไม่ปลูกผักที่มั่นใจว่าปลอดสารพิษไว้กินเอง และจะอย่างไรให้การปลูกผักดังกล่าวไม่ต้องดูแลและใช้เวลามากนัก ซึ่งได้คำตอบในแง่การใช้พื้นที่ปลูกรอบบ้านซึ่งจะกินบริเวณน้อย แต่ให้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน และจะเหลือพอสำหรับการแลกเปลี่ยนไว้บริโภคในหมู่บ้าน จนกระทั่งในปี 2562 ทางโหนดแฟลกชิปจังหวัดชุมพรได้เข้าร่วมสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ ปลูกผักปลอดสารพิษ จึงได้เกิดการปลูกผักปลอดสารพิษด้วยการยกแคร่ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้นและเพียงพอต่อการขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนบกไฟอีกด้วย

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนบ้านบกไฟ ตั้งอยู่ใกล้ป่าต้นน้ำพื้นที่พะโต๊ะ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ด้านล่างไปด้วย กล่าวคือ หากพื้นที่บ้านบกไฟมีการตัดไม้ทำลายป่ามาก และมีการใช้แหล่งน้ำสำคัญที่มาจากน้ำตกเหวโหลมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านมาก พื้นที่ด้านล่างก็จะประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ รวมถึงหากปีใดมีภาวะฝนทิ้งช่วงด้วยแล้ว นอกจากการขาดแคลนน้ำแล้วก็ยังมีปัญหาไฟป่าเกิดขึ้นในพื้นที่บ้านบกไฟด้วย

ด้วยเหตุดังนี้ ทำให้คนบกไฟมีความกระตือรือร้นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาก โดยจากเดิมที่นี้จะเน้นแผ้วทางป่าเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน ก็จะปรับเปลี่ยนเป็นการปลูกไม้ยืนต้นแซมด้วยสวนผลไม้และปลูกผักสวนครัวเพื่อจำหน่ายแทน เป็นต้น รวมถึงการตั้งกติกาชุมชนในเรื่องการไม่แผ้วทางป่าต้นน้ำในเขตพื้นที่อุทยานเพิ่มเติมอย่างเคร่งครัด มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่จะทำหน้าที่ลาดตระเวนพื้นที่ เพื่อไม่ให้เกิดกรณีการลักลอบตัดไม้ การแผ้วทางป่า เป็นต้น และในพื้นที่ส่วนบุคคลก็จะมีปลูกไม้ยืนต้น ทั้งที่เป็นไม้อุรักษ์ เช่น หลุมพอ และเป็นไม้เศรษฐกิจ โดยในส่วนของไม้เศรษฐกิจ เช่น ตะเคียน จำปาทอง กะถินณรงค์ แม้จะเป็นการปลูกโดยมีเป้าหมายเพื่อตัดจำหน่าย แต่ก็จะมีวางแผนการผลิตปลูกในพื้นที่ ทำให้ยังคงมีพื้นที่สีเขียวในชุมชนตลอดเวลา

การจัดการภัยพิบัติ

ชุมชนบ้านบกไฟประสบปัญหาภัยพิบัติสำคัญ 2 ประการ คือ ไฟป่าและดินถล่ม และได้มีการจัดการภัยพิบัติด้วยตนเอง ด้วยการประสานการทำงานของคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อพป. ชรบ. ร่วมกันดูแล ฝ้าระวัง และจัดการภัยพิบัติในหมู่บ้าน ทั้งในด้านจัดตั้งคณะกรรมการแบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกติกาในการป้องกันและฝ้าระวัง การติดตามสถานการณ์ ทั้งอาศัยประสบการณ์และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เช่น การฝ้าสังเกตท่าฝนและวัดปริมาณน้ำฝน การสังเกตสีดินและจัดการสร้างแนวป้องกันไฟ การวางแผนอพยพ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์การมหาชน)

ตลอดจนการปลูกป่าเสริมในชุมชน โดยการนำแนวคิดธนาคารต้นไม้ของนายพงศา ชูแนม ซึ่งเป็นคนในชุมชน
แห่งนี้ ที่เน้นการปลูกต้นไม้ยืนต้นในฐานะทรัพย์สินที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ในระหว่างที่กำลังเติบโต
ก็ให้ร่มเงาและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความชุ่มชื้นและช่วยยึดเกาะหน้าดินให้กับพื้นที่ชุมชนบ้านบกไฟ
ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ป่าต้นน้ำ ครั้นมีขนาดที่เหมาะสมก็สามารถทยอยตัดขายได้ตามความจำเป็นอีกด้วย

การจัดการขยะ

ชุมชนบ้านบกไฟนอกจากจะมีขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว จะมีขยะที่เกิดจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามายัง
น้ำตกเหวไหลม ที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของคนชุมพร รวมถึงคนกรุงเทพฯ ที่เข้ามาแวะเวียนก่อนไป
จังหวัดระนอง และเข้าสักการะศาลสมเด็จพระนเรศวรหรือวังมัจฉา เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ด้วยการเป็น
ชุมชนในพื้นที่ห่างไกล ทำให้การเข้ามาเก็บขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินการได้ทุกวัน
เหล่านี้เป็นบริบทสำคัญของการจัดการขยะในชุมชนบ้านบกไฟ

ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาขยะล้นในชุมชน จึงได้มีการตกลงกันในชุมชนเรื่องการจัดการขยะ โดยสำหรับ
ขยะในครัวเรือนจะแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ ขยะที่ทำปุ๋ยได้ ขยะที่ขายได้ และขยะที่ต้องกำจัด โดยขยะที่ทำ
ปุ๋ยได้จะนำไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้บำรุงผักอินทรีย์ในชุมชน ส่วนผักที่ขายได้จะมีการทำตะแกรงรับขยะใน
ครัวเรือน หรือหากบ้านใดจะให้ผู้ใหญ่บ้านมาเก็บให้ก็ได้ โดยที่บ้านของผู้ใหญ่รุ่งโรจน์ ไหมซ้อน จะมีตะแกรง
ขนาดใหญ่ไว้รับขยะประเภทขวดแก้ว ขวดพลาสติก กระดาษลัง ที่สามารถนำไปขายได้ไว้ ส่วนขยะที่ไม่
สามารถขายและทำปุ๋ยได้แล้วจึงนำไปทิ้งในถังขยะหรือฝังกลบในที่สุด รวมถึงการบูรณาการงานจัดการขยะเข้า
กับงานป้องกันโรคไข้เลือดออกของ อสม. ทำให้การจัดการขยะในชุมชนเป็นไปได้อย่างดี ไม่มีขยะตกค้างเน่า
เหม็นในชุมชน ไม่มีปัญหาการระบาดของโรคไข้เลือดออกที่เกินความควบคุม และลดการเผาในที่โล่งแจ้งที่อาจ
เสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าได้อีกด้วย

ในส่วน of ขยะที่มาจากการท่องเที่ยว จะมีการรณรงค์ให้ผู้มาเที่ยวที่น้ำตกเหวไหลม วังมัจฉา ศาล
พระนเรศวร และแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ นำขยะที่พกมากลับไปด้วย และได้ชักชวนเยาวชนในชุมชนร่วมเก็บขยะ
ในพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นระยะด้วย จากการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าว แม้จะไม่สามารถลดการนำเข้าขยะจาก
ภายนอกมาสู่ชุมชนได้ แต่ก็ช่วยลดปัญหาขยะตกค้างในแหล่งท่องเที่ยวลงได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ชุมชนบ้านบงไฟจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ด้วยการมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกเหวไหลมและวังมัจฉา เป็นต้น จากจุดเด่นดังกล่าว ทำให้เกิดการพัฒนากการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมาในพื้นที่ โดยการให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์และสวยงาม การร่วมกันให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์และเน้นการให้บริการอาหารที่มาจากแหล่งเพาะปลูกที่ปลอดภัย จากแปลงเกษตรอินทรีย์ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์จากการมีแหล่งท่องเที่ยวจากทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามของชุมชน

ในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ที่จะมีผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนมากกว่าสี่พันคนต่อวัน จึงต้องระดมคนในชุมชนเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกและรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยทางผู้ใหญ่รุ่งโรจน์ ไหมซ้อน จะจัดชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านเป็น 3 ชุด ชุดละประมาณ 10-12 คน จากกลุ่ม ชรบ. และกรรมการหมู่บ้าน ในช่วงนี้ถือว่าคนในชุมชนจะมีรายได้จากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวสูงที่สุด แต่ในช่วงระหว่างปีคนในชุมชนก็มีรายได้จากการท่องเที่ยวผ่านการปลูกผักปลอดสารพิษด้วย เนื่องจากการปลูกผักปลอดสารพิษของชุมชนบงไฟจะมีการจัดตกแต่งอย่างสวยงามและตั้งไว้ริมถนน ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเกิดความสะดุดตา และเมื่อทราบว่ามีผัก

ดังกล่าวเป็นผักปลอดสารพิษปลูกด้วยวิธีการแบบเกษตรอินทรีย์ ก็เกิดความต้องการซื้อกลับไปบริโภคและเป็นของฝากจากแหล่งธรรมชาติ นั้นทำให้ผักธรรมชาติที่ปกติจะขายได้กิโลกรัมละ 40 บาท กลับมีราคาสูงถึง 80-120 บาท ได้ด้วย

บทสรุปที่สำคัญของชุมชนบ้านบึงไฟ คือ การทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนที่สำเร็จและยั่งยืนนั้น เกิดจากการที่ชุมชนมองเห็นคุณค่าทรัพยากรว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตนเอง และไม่ใช่เพียงแค่การเสียสละโอกาสต่าง ๆ เพื่อทำงานอนุรักษ์ แต่ยังสามารถสร้างรายได้และสร้างคุณภาพชีวิต สร้างความสุขให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อีกด้วย

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ภาคีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีมติร่วมกันว่า ประชาชนภาคใต้มีสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและออกแบบผังชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน มั่นคง โดยสามารถทำนุบำรุง อนุรักษ์ ร่วมคิดวางแผนออกแบบผังการใช้ประโยชน์ ตลอดจนการสร้างรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ป้องกันการส่งผลกระทบต่อทางลบทั้งจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ และจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่สมดุล

ดังนั้น ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน วิชาการ ประชาสังคม ชุมชน จะต้องยอมรับร่วมกันว่า กระบวนการพัฒนาใด ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ ต้องคำนึงถึงสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งการอนุรักษ์ ทำนุบำรุง ใช้ประโยชน์ และได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากทรัพยากรในชุมชนของตน ดังนี้

1. ร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเองที่เชื่อมโยงไปถึงโครงสร้างระบบจัดการทรัพยากร กฎหมายที่เกี่ยวข้อง สิทธิชุมชน วิถีชีวิต รวมถึงผลกระทบจากนโยบายและการปฏิบัติราชการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเข้าทัน เข้าใจสิทธิ์ และไม่มีผิดกฎหมาย
2. ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์ รักษา ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรของตนเอง รวมทั้งการออกแบบเพื่อเพิ่มมูลค่าและรักษาไว้ในความยั่งยืน
3. รัฐมีหน้าที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดนโยบายให้ชุมชนท้องถิ่นได้ดำเนินการ
4. ถักทอเครือข่ายภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การจัดการภัยพิบัติ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการสร้างสุขภาวะทางทะเล และเครือข่ายอื่น ๆ
5. ให้ สสส สช สปสช พอช หนุนเสริมกระบวนการความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภาคใต้ เพื่อนำไปสู่การจัดการสุขภาวะชุมชนซึ่งในปัจจุบันประกอบด้วย เครือข่ายจัดการภัยพิบัติ เครือข่ายจัดการขยะ เครือข่ายสุขภาวะทางทะเล และ

เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการขับเคลื่อนให้เกิดพื้นที่รูปธรรม และขับเคลื่อนทางนโยบาย
ดังนี้

ข้อเสนอแนะประเด็น

การจัดการภัยพิบัติ

เสนอต่อกระทรวงมหาดไทย และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ดังนี้

1. ขอให้ตั้งคณะกรรมการ ขึ้นเพื่อศึกษา ปรับปรุง พ.ร.บ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 โดยต้องมีตัวแทนเครือข่ายฯ เข้าร่วมเป็นอนุกรรมการด้วย
2. จัดตั้งคณะกรรมการระดับกระทรวง เพื่อการอำนวยความสะดวกในการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ ในการบูรณาการภาครัฐ ภาคประชาสังคม ให้เกิดการประสาน สนับสนุน ส่งเสริมชุมชนรับมือภัยพิบัติ พร้อมทั้งให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่นในการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติชุมชน
3. จัดตั้งกรรมการระดับสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต เพื่อให้เกิดการประสานงานในการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติในระดับจังหวัดเป็นพื้นที่ปฏิบัติการรูปธรรม
4. ให้ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ นำร่อง ในจังหวัดที่มีเครือข่ายความร่วมมือทำงานปฏิบัติการในพื้นที่ นำร่อง 15 จังหวัด
5. สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการหน่วยงาน ภาคีเครือข่าย ทั้งงบประมาณ และความรู้เพื่อร่วมกัน สร้างรูปธรรมในพื้นที่ โดยการบันทึกความร่วมมือในการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติร่วมกับภาคีเครือข่าย 1,000 ชุมชน นำร่องใน 2 ปี

การจัดการขยะ

1. กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างมาตรการเพื่อให้สอดคล้องกับ Roadmap ที่รัฐบาลประกาศแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะทั่วไปและขยะพลาสติกให้มีความชัดเจนและปฏิบัติได้จริงในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน และสถานประกอบการ
2. ให้กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายและสนับสนุนให้โรงเรียนเกิดการจัดการขยะครบวงจร การสร้างแหล่งเรียนรู้การจัดการขยะ และยกระดับเป็นหลักสูตรการจัดการขยะในโรงเรียน
3. ให้กระทรวงมหาดไทยมีมาตรการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในสถานประกอบการ เช่น โรงงาน โรงแรม ห้างสรรพสินค้า มหาวิทยาลัยและองค์กรขนาดใหญ่ต้องจัดการขยะ ณ แหล่งกำเนิด
4. ให้คณะกรรมการขยะและสิ่งปฏิกูลระดับจังหวัด มีมาตรการในการบริหารจัดการขยะข้ามเขตพื้นที่และให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่การจัดการขยะอย่างเหมาะสมและสนับสนุนให้เกิดกองทุนรอบกองขยะ
5. ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีมาตรการรณรงค์เร่งด่วนเพื่อส่งเสริมการใช้ภาชนะและวัสดุบรรจุอาหารที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้วัสดุบรรจุอาหารเท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการขยายตัวของธุรกิจ Food delivery

สุขภาวะทางทะเล

1. ให้กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเป็นหน่วยงานประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมด้านสุขภาวะทางทะเลและยกระดับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษาทุกระดับเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางทะเล
2. ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบูรณาการกฎหมาย (พรก.ประมง ปี 2558 แก้ไขปี 2560 และพรบ.ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งปี 2558) ในการส่งเสริมและบังคับใช้เพื่อจัดการทรัพยากรประมงและทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วม

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
(องค์กรมหาชน)

3. ให้กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นมีมาตรการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นมีระบบการจัดการน้ำเสีย ขยะ และสิ่งปฏิกูล ระดับครัวเรือน
4. ให้กรมประมงยกเลิกการอนุญาตพื้นที่สาธารณะที่ประมงพื้นบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันให้กับบุคคลและกลุ่มบุคคลและควรกำหนดแนวเขตในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งอย่างชัดเจนโดย การมีส่วนร่วม
5. ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมประมงและสำนักเกษตรและสหกรณ์จังหวัดส่งเสริมการจับสัตว์น้ำ การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเลที่สะอาดปลอดภัยและได้มาตรฐานจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ
6. ให้กลุ่มประมงท้องถิ่นและองค์กรชุมชนชายฝั่งมีการบริหารจัดการองค์กรและเครือข่ายที่เข้มแข็งสามารถ จัดการทรัพยากร ทุนชุมชน และวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

ท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดตั้งกลไกในระดับจังหวัดให้สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เป็นหน่วยประสานการบูรณาการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละจังหวัด โดยมีตัวแทนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเลขานุการ
2. ให้กรมการท่องเที่ยวและ อพท. สนับสนุนการยกระดับคุณภาพและเข้าสู่มาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาตรฐานโฮมสเตย์ SHA+ เป็นต้น
3. ให้ ททท จัดทำ โครงการรณรงค์(Campaign) “เที่ยวในไทย ไปในชุมชน” ตามนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ และสื่อสารภาพลักษณ์ความปลอดภัยของการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีใหม่
4. ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนา ศักยภาพบุคลากร การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตธรรมชาติ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มี คุณภาพและอัตลักษณ์ การตลาดและประชาสัมพันธ์ การเชื่อมโยงและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนระดับจังหวัด

-
5. สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้มุ่งมั่นพัฒนาโลกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เข้มแข็ง และ การพัฒนาและเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และสนับสนุนให้เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับจังหวัดพัฒนาตนเองเข้าสู่มาตรฐานด้านความปลอดภัย สุขอนามัย (SHA, SHAplus) เพื่อการปรับตัวตามวิถี New Normal